

DOI 10.33099/2618-1614-2022-19-2-27-31

УДК 339.726.3

П. В. Щипанський,*кандидат військових наук, професор,
заступник начальника університету з наукової роботи,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського, генерал-майор,***С. П. Леонтович,***кандидат економічних наук, начальник науково-дослідного
відділу воєнно-економічних проблем центру воєнно-
стратегічних досліджень, Національний університет
оборони України імені Івана Черняховського, полковник,***В. В. Сотник,***кандидат економічних наук, старший науковий
співробітник центру воєнно-стратегічних досліджень,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського*

Міжнародна допомога партнерів як одна з економічних складових перемоги

Через повномасштабну агресію РФ проти України виникла гостра необхідність забезпечення складових сил оборони озброєнням і військовою технікою. В умовах впливу та знищення противником підприємств оборонно-промислового комплексу, відсутності достатніх людських, виробничих, часових та фінансових ресурсів, порушення логістичних процесів, транспортної інфраструктури, унеможливлення проведення експортно-імпорتنих операцій різке збільшення обсягів виробництва озброєння стає неможливим. Тому міжнародна фінансова допомога партнерів та прийняття ленд-лізу США створює можливість для набуття Збройними Силами України необхідних спроможностей та наближення перемоги над противником, не зважаючи на його чисельну перевагу в особовому складі та озброєнні. У статті розглянуто особливості надання міжнародної допомоги партнерів, яка є запорукою належного захисту країни та перемоги у війні.

Ключові слова: міжнародна допомога, ленд-ліз, оборонно-промисловий комплекс, фінансування.

© П. В. Щипанський, С. П. Леонтович, В. В. Сотник, 2022

За нинішніх умов завершення війни є першочерговою, важливою та актуальною проблемою. При цьому вагоме місце посідає питання надання міжнародної допомоги, оскільки ресурси державного бюджету України обмежені, а для фінансування військових потреб, забезпечення життєдіяльності країни потрібна значна кількість коштів. Тому питання міжнародної допомоги має ключовий характер не лише для подолання фінансової кризи, а й для перемоги у війні.

Дослідження питань забезпечення національної безпеки необхідними ресурсами розглядалися багатьма дослідниками з різних сторін, зокрема проблеми надходження міжнародної допомоги в Україні піднімалися такими науковцями, як В. Адамик, Б. Беззубко, Ю. Беззубко, Л. Кістерський, Т. Липова, В. Медвідь, О. Мильченко, О. Островський, К. Плоский, І. Рудницький, І. Троїцький, а питання військово-технічного співробітництва в загальній системі євроінтеграції та забезпечення національної безпеки піднімалися В. Білетовим, Т. Вороною, О. Свергуновом, О. Пивоваром та іншими. У дослідженнях таких учених, як Н. В. Мороз та В. М. Косик, проводиться аналіз особливостей здійснення іноземного фінансування, що залучається для підтримання стабільності країни та припинення повномасштабної війни [1]. Заслуговує на увагу наукова праця Л. Курносенко, яка розглядає безпосередній вплив війни на вітчизняну економіку та основні проблеми надання фінансової допомоги країни. Автор виокремлює роль різних фінансових організацій, які надають фінансову підтримку країні, зокрема Міжнародного валютного фонду та Світового банку [2]. Зазначимо, що більшість робіт науковців стосуються досліджень впливу війни на економіку країни, проте деякі вчені акцентують увагу на розкритті різних варіантів підтримки української економіки у воєнний час. Однак питання надання міжнародної допомоги Україні залишається відкритим та актуальним, оскільки війна не завершена і Росія продовжує завдавати шкоду інфраструктурі країни, знищує підприємства та руйнує міста й села України.

Вирішення питань забезпечення Збройних Сил, розвитку їхніх спроможностей є необхідною умовою для забезпечення перемоги і полягає у стабільному забезпеченні фінансовими ресурсами видатків на оборону, проведення заходів міжнародного науково-технічного співробітництва.

Закон про надання допомоги урядам країн, оборона яких є важливою для США, затвердили в березні 1941 р., у той момент, коли Друга світова війна тривала майже півтора роки. Однак це сталося за дев'ять місяців до вступу Америки безпосередньо у війну після нападу Японії на базу Перл-Харбор у грудні 1941 р. У цей період була започаткована процедура під назвою «lend lease», яка передбачала передачу в борг або оренду у визначені терміни цивільної та військової техніки, боєприпасів, устаткування та зброї.

Надання необхідної техніки за ленд-лізом у Другій світовій війні мало свої особливості: за ленд-лізом США надавали СРСР та іншим союзникам озброєння, військово-техніку, сировину та різні матеріали, станки й виробниче обладнання, пальне і продовольство.

За різними даними дослідників, частка забезпечення ленд-лізом США потреб радянської армії та промисловості становила: понад 16% – у бронетанковій техніці, 15,3% – у літаках, 32,4% – у бойових кораблях, 18,4% – у зенітній артилерії, понад 80% – у радіолокаційній апаратурі, 20,6% – у тракторах, 23,1% – у металообробних станках, 42,1% – у паровозах, 66,1% – у вантажних і легкових автомобілях, 80% – у медикаментах і медичному устаткуванні, понад 50% – у паливно-мастильних матеріалах [3].

Поставки алюмінію, кольорових металів, вибухових речовин, обробних станків, давали змогу радянській економіці нарощувати випуск танків, літаків, снарядів, мін та іншого озброєння і військової техніки.

Надання 622,1 тис. тон залізничних рейок (46,7% від виробництва СРСР), 11 тис. вагонів (1020% від виробництва СРСР), 2 тис. паровозів дало змогу побудувати ефективну логістику та забезпечити ведення бойових дій, функціонування коопераційних зв'язків підприємств і досягти переваги над Німеччиною.

Загальна сума поставок за ленд-лізом у СРСР на кінець 1945 р. становила від 9,8 до 11 млрд дол. США [3]. Упродовж 15 років після війни більшість країн, які одержували американську допомогу, уклали договори зі США про часткове погашення боргів за ленд-лізом.

Конгрес США надав згоду на надання 90-відсоткової знижки на погашення такого боргу. Борг Радянського Союзу за ленд-лізом оцінювався в 722 млн дол. США. СРСР і США уклали у Вашингтоні в жовтні 1972 р. угоду щодо врахування боргів за ленд-лізом. Радянський Союз зобов'язався поетапно сплатити США 722 млн дол. США. Після розпаду Радянського Союзу його борг прийняла на себе Росія. Остання сплата мала відбутися 2001 р.

Війна в Україні показала актуальність уже використовуваних інструментів допомоги, оскільки фактично процедури, які є аналогічними американському ленд-лізу, зокрема передача техніки та зброї для України на безоплатній основі, запровадили значна кількість країн Європи, Канада, Японія та Австралія. Зазначимо, що Сполучені Штати ухвалили рішення стосовно того, щоб вивести такі процеси на новий рівень на основі законопроектів про ленд-ліз для України. Його затвердження підтримали законодавці Демократичної та Республіканської партій. У 2022 р. Палата представників США проголосувала за проєкт закону S.3522 «Ukraine Democracy Defense Lend-Lease Act of 2022», який надає Президенту США повноваження щодо укладення угод із чинним урядом України про надання позики або оренду різних оборонних товарів останньому для належного захисту населення України від повномасштабного військового вторгнення РФ [4]. У документі визначається, яким

чином позика чи оренда оборонного замовлення повертатимуться, відшкодуватимуться чи погашатимуться.

На основі цього закону Україна може надіслати запит та отримати різні види техніки, майна та обладнання, зокрема літаки, танки, ракети, кораблі, обладнання, гелікоптери, переносні зенітні ракетні комплекси, протитанкові ракетні комплекси, безпілотники, боеприпаси та стрілецьку зброю тощо. Тобто мова може йти «не лише про поставки зброї та військової техніки, а й транспортних засобів, шпиталів, медичних засобів та матеріалів, обладнання, харчування, спецодягу, шоломів, бронежилетів, якими українські воїни все ще не забезпечені в достатній кількості» [5]. Це, звичайно, є позитивним аспектом, оскільки Україна не була готова до початку війни по всій території, тому надання техніки та інших необхідних речей у рамках ленд-лізу дасть змогу пришвидшити перемогу України.

Варто зазначити, що до міждержавної угоди про позику та оренду оборонних виробів не підпадають деякі вимоги та положення, які використовуються до подібних міждержавних угод, що стосуються лізингу. Для прикладу, виключається вимога, яка забороняє термін позики та оренди більш ніж на п'ять років, або вимога про відшкодування вартості оборонного виробу країною-отримувачем (зокрема Україною) в разі його пошкодження, знищення, втрати тощо під час ведення бойових дій [4]. Міністерством оборони США був сформований центр управління для оптимізації доставки військової допомоги та координації постачання в Німеччині – в межах відповідальності Європейського командування американських збройних сил.

Наведений закон про ленд-ліз має протиріччя з існуючою моделлю закупівель в Україні, що зазначені в Законах України «Про публічні закупівлі» [6], «Про оборонні закупівлі» [7]. Варто зазначити, що чинний процес закупівель для нагальних потреб оборони досить довго залишається непрозорим, хоча в наведених законах саме принцип прозорості є засадничим. Переважна частина закупівель залишається засекреченою на 5–30 років. Хоча відповідно до Індексу антикорупційної політики в оборонному секторі оптимальним є варіант засекречування від 1% до 5% витрат на оборону. Тому сформований досвід процесу проведення оборонних закупівель на державному рівні потребує кардинальних реформ.

Чинне законодавство формується за принципом відплатності наданих поставок, які отримуються для потреб держави виключно за відкритими процедурами, натомість за умовами ленд-лізу передбачається одержання необхідної техніки на безоплатній основі або умовах лізингу. Тому, отримуючи техніку, варто внести необхідні зміни до законодавства з приводу її обліку та умов повернення.

Крім ленд-лізу Україна також отримала додаткове фінансування на 2022 р., відповідно до розподілу, наведеного на *рисунку 1*.

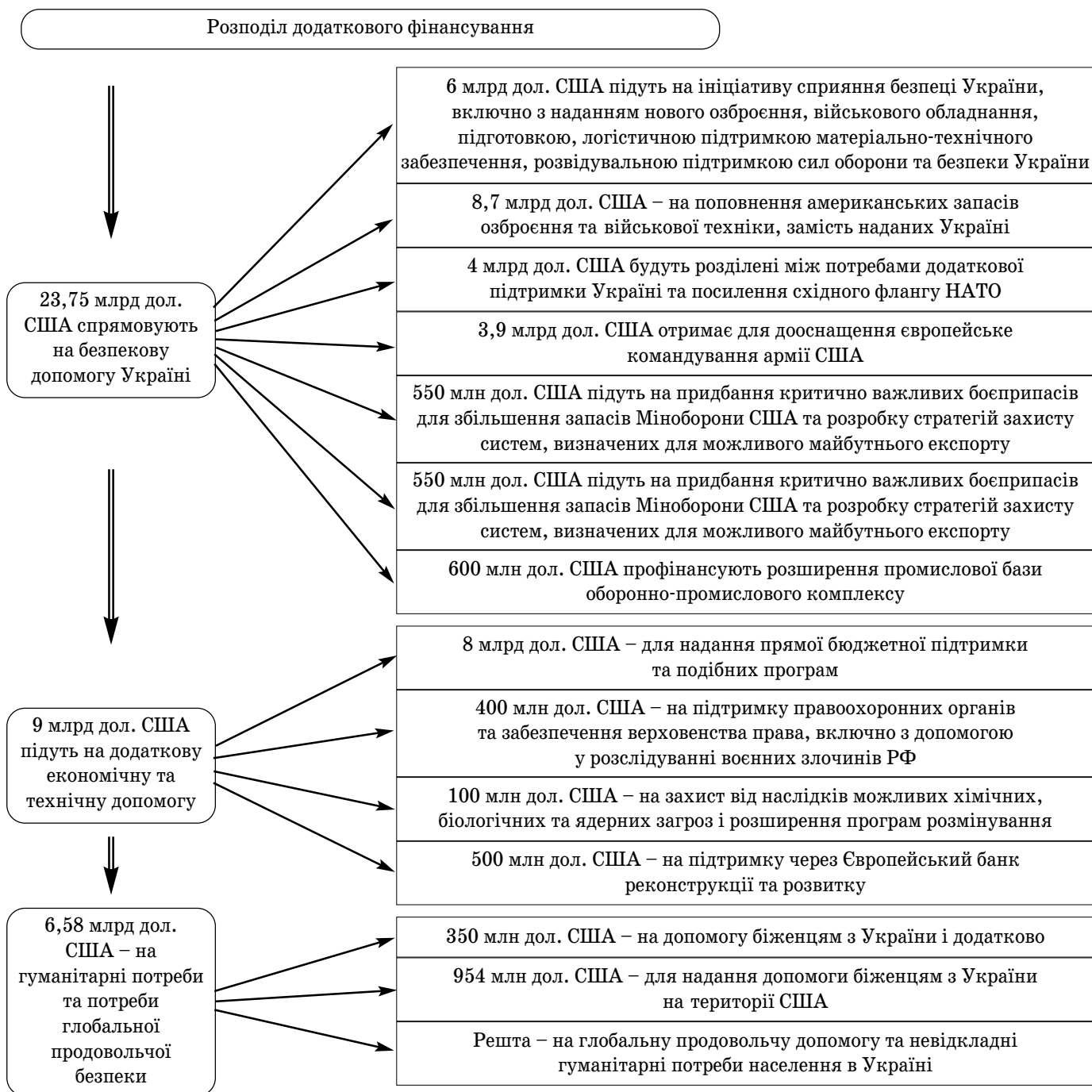


Рис. 1. Розподіл додаткового фінансування на 2022 р. поза ленд-лізом

Джерело: сформовано на основі [8].

За програмою ленд-лізу Україні будуть направлені літаки, ракети, кораблі, танки, автомобілі, гелікоптери, реактивні системи залпового вогню, безпілотники, боеприпаси, запчастини, протитанкові ракетні комплекси, засоби протиповітряної оборони, переносні зенітно-ракетні комплекси, обладнання, стрілецька зброя тощо.

Деякі фахівці зазначають, що крім цього Україні можуть надати: різні реактивні системи залпового вогню

HIMARS, танки третього покоління M1A2 Abrams; самохідні артилерійські установки M109A6 Paladin; універсальні пускові установки / ракетні системи залпового вогню M270 MLRS; пересувний норвезький зенітно-ракетний комплекс NASAMS 2; бойові машини піхоти США M2A3 Bradley, зенітно-ракетний комплекс Patriot та ін.

На *рисунку 2* наведені деякі джерела фінансування державного бюджету, спрямовані, в тому числі, на

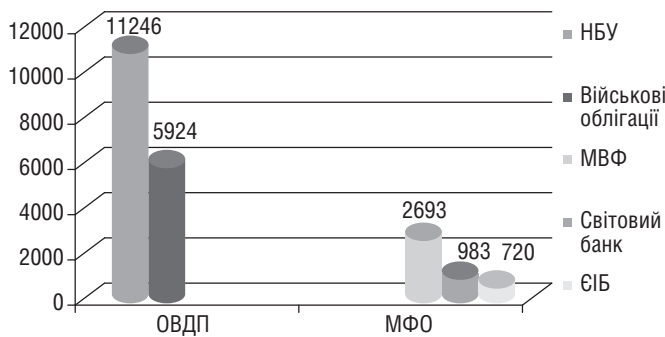


Рис. 2. Обсяг отриманих фінансових ресурсів від міжнародних фінансових організацій та облігацій внутрішніх державних позик, млн дол. США

Джерело: сформовано на основі джерела [9].

військові цілі (за даним Мінфіну України, з 24 лютого по 24 листопада 2022 р.).

Національний банк України (НБУ) викупив облігацій внутрішніх державних позик на суму 11246 млн дол. США, інша частина 5924 млн дол. США була залучена від продажу облігацій внутрішніх державних позик (ОВДП) на аукціонах. За рахунок міжнародних фінансових організацій (МФО) були отримані позики в таких розмірах: від Міжнародного валютного фонду (МВФ) – 2693 млн дол. США, від Світового банку – 983 млн дол. США, від Європейського інвестиційного банку (ЄІБ) – 720 млн дол. США.

На *рисунку 3* відображену надходження позик на основі двосторонніх угод і грантів.

Найбільша сума коштів надійшла до державного бюджету України від США – на рівні 8490 млн дол. США, ЄС – 7367 млн дол. США, Німеччини – 1373 млн дол. США, Канади – 1521 млн дол. США, Японії – 332 млн дол. США.

Зазначимо, що в період війни виділяються кошти на забезпечення потреби оборони з резервного фонду, перерозподіляються з інших статей за галузями економіки та з місцевих бюджетів.

До 30 вересня підтримка України з боку США надходила в межах Ініціативи сприяння безпеці України (Ukraine Security Assistance Initiative) та повноважень Президента США з виділення озброєння та військової техніки з наявних запасів Пентагону (Presidential Drawdown Authority). З 1 жовтня у США починається фінансовий рік, що означає початок дії ленд-лізу протягом 2022–2023 фінансових років. У цей період Україні надаватиметься критично важлива військова допомога в необхідних обсягах та за спрощеною процедурою для проведення боротьби з повномасштабною агресією Росії. Не виключені й зазначені вище механізми. Так, наприклад, завдяки Presidential Drawdown Authority 14 жовтня 2022 р. Президент США делегував Державному секретарю США повноваження виділити до 725 млн дол. США на оборонну продукцію та послуги Департаменту оборони США, а також на військову освіту та підготовку.

Висновки. Перемога України над ворогом, який має перевагу в кількості озброєння і людських ресурсів, неможлива без сучасної зброї й економічної, фінансової та політичної підтримки США, ЄС та інших економічно передових країн світу.

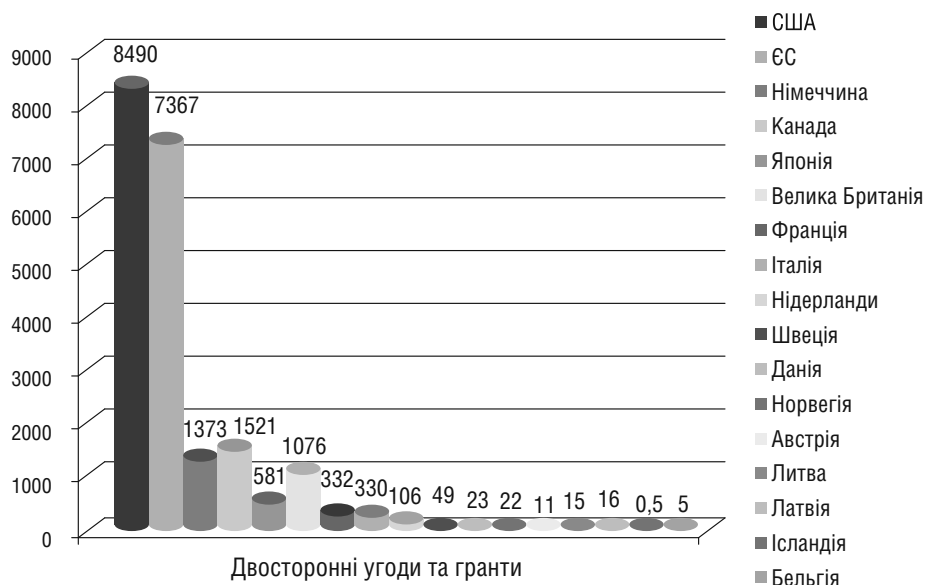


Рис. 3. Надходження позик від різних країн з 24 лютого по 15 листопада 2022 р., млн дол. США

Джерело: сформовано на основі джерела [9].

Міжнародна фінансова й матеріальна допомога, постачання Україні в рамках ленд-лізу озброєння, військової техніки та інших матеріальних засобів відіграє вирішальну роль у захисті суверенітету і територіальної цілісності України.

Потрібне прийняття нормативно-правових актів та укладання міжнародних угод щодо:

- гармонізації чинної законодавчої бази України з постановок її озброєння та військової техніки, інших матеріальних засобів у рамках ленд-лізу;
- використання «заморожених» активів Росії за кордоном та її майбутніх репарацій для покриття чинних та майбутніх фінансових зобов'язань України в рамках ленд-лізу перед США та іншими країнами-партнерами;
- отримання виробничого обладнання для розгортання нових підприємств з ремонту та виробництва боєприпасів, озброєння та іншої військової техніки.

Забезпечення Збройних Сил України в рамках ленд-лізу озброєнням виробництва передових країн світу та виробничим обладнанням дасть змогу прискорити інтеграцію України в НАТО, своєчасно поповнювати бойові втрати озброєння і військової техніки, позбутися застарілих радянських зразків, сприяти зростанню власних виробничих потужностей та виробництва.

Перелік літератури

1. Мороз Н. В. Фінансова допомога Україні від міжнародних партнерів у період війни [Електронний ресурс] / Н. В. Мороз, В. М. Косик // Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління. – 2022. – № 5. – Режим доступу : <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-5-08-01>.
2. Курносенко Л. В. Проблеми та особливості міжнародної фінансової підтримки України в умовах війни [Електронний ресурс] / Л. В. Курносенко // Публічне управління та регіональний розвиток. – 2022. – № 15. – С. 255–274. – Режим доступу : <https://doi.org/10.34132/pard2022.15.13>.
3. Дерейко І. І. Ленд-ліз [Електронний ресурс] / І. І. Дерейко // Енциклопедія сучасної України : енциклопедія. – Т. 17 / ред. І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. – Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. – Режим доступу : <https://esu.com.ua/article-54236>.
4. S.3522 – Ukraine Democracy Defense Lend-Lease Act of 2022 : [Електронний ресурс] // Congress.gov. – Режим доступу : <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/senate-bill/3522/text>.
5. Михайлик Р. Ленд-ліз: закупівлі для перемоги заради спільних цінностей / Р. Михайлик // Zakupki.ua. – Режим доступу : <https://zakupki.com.ua/lend-liz-zakupivli-dlya-peremogy-zarady-spilnyh-tsinnostej.html>.
6. Про публічні закупівлі [Електронний ресурс] : Закон України № 922-VIII від 25 грудня 2015 р. / Верховна рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>.
7. Про оборонні закупівлі [Електронний ресурс] : Закон України № 808-IX від 17 липня 2020 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#Text>.
8. Маркарова О. Допис від 21 травня 2022 р. [Електронний ресурс] / О. Маркарова // Facebook. – Режим доступу : <https://is.gd/pNh4c2>.
9. Фінансування державного бюджету України з початку повномасштабної війни [Електронний ресурс] // Міністерство фінансів України. – Режим доступу : https://mof.gov.ua/uk/news/ukraines_state_budget_financing_since_the_beginning_of_the_full-scale_war-3435.